

373.3(07)

B 43

Міністерство освіти України
Інститут змісту і методів навчання
Криворізький державний педагогічний інститут

**ВИКЛАДАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ**

Навчальний посібник

В и п у с к 3

Київ - 1998

ДИФЕРЕНЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВИКОРИСТАННЯ РИСУНКА У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

/О. Ч. Ч и п в а/

Зорієнтованість сучасної освіти на особистість дитини, гуманізацію та загальнорозвивальний характер потребує оновлення мети і змісту позакласної роботи. За таких умов естетична та художня діяльність набуває пріоритетну роль у формуванні загальнокультурної пізнавальної бази молодшого школяра.

Рисунок, як засіб пізнання, має великі різнопланові можливості щодо становлення широкого кола практичних умінь, візуального сприйняття, художньо-образного мислення, уяви. Поєднуючи раціональні та емоційні методи пізнання, рисунок сприяє гармонійному формуванню виконавчих і творчих здібностей учня. Це важлива умова становлення пізнавальних якостей особистості, її пізнавальної активності.

Різноплановість функціональних можливостей рисунка у формуванні пізнавальних здібностей зобов'язує вчителя і вихователя бачити насамперед особистість дитини і здійснювати диференційний підхід до його використання в позакласній роботі.

Для здійснення диференційного підходу необхідно:

- вивчити особливості пізнавальної сфери учня, врахувати тип нервової системи і стан здоров'я дитини;
- врахувати функціональні можливості рисунка різних напрямків і відповідних методів пізнання;
- передбачити труднощі, що можуть виникнути в дітей під час сприйняття та образотворчої діяльності;
- розробити систему диференційованих завдань індивідуального та групового характеру;
- провести перспективний аналіз застосування системи диференційованих завдань щодо істотних змін у знаннях і розвитку дітей;
- вчасно проводити корекційну роботу з окремим учнем або різними групами дітей, надійно контролювати психічний розвиток особистості.

Засоби діагностики пізнавальних можливостей дитини досить відомі. Це цілеспрямовані тривалі педагогічні спостереження, бесіди, анкетування батьків та інші. Але в сучасній початковій школі вихователь повинен оволодіти методикою використання образо-

творчих тестів. Прихильність дитини до певного виду рисунка, рівень розвитку образотворчої діяльності, тематика вільних творчих робіт спроможні виявити риси психічної індивідуальності молодших школярів за такими головними напрямками: пізнавальні мотиви, пізнавальні здібності, вольові, моральні риси характеру. Тестування засобами образотворчого мистецтва добре виявляє інфантилізм, недостатній розвиток рухових умінь, просторових уявлень, форми порушення пам'яті, дисграфію, широту та гармонійність загального розвитку дитини.

Художньо-образне сприйняття і образотворча діяльність спроможні діагностувати і коригувати тип темпераменту – нервово-психічну базу формування пізнавальних здібностей, пізнавальної активності молодшого школяра. Тестові методики зазначеного плану пропонуються в посібнику В.З.Гільбуха /"Темперамент і пізнавальні здібності школяра". – К., 1993. – 272 с./.

Психолого-педагогічні дослідження доводять необхідність урегулювання темпераментальних рис дитини в позакласній роботі.

Дитячі-сангвініку притаманні сила і активність психічних процесів. Тому вона має великі можливості щодо формування зовнішньої уваги сприйняття, пам'яті, спостережливості. Екстравертність сангвініка разом із зазначеними здібностями зумовляє його художню спрямованість, допитливість, схильність до художніх методів пізнання. Величезне враження на сангвініка складають художні образи і життєві приклади. Вони схильні до реалістичного рисунка зображувального напрямку з яскравими картинами буття. Емоційні нахили забезпечують йому активну сприйнятливність, але вона нестійка і поверхнева. Потяг до різноманітності враження робить сангвініка неуважним і незосередженим. Ці недоліки можна коригувати за допомогою образотворчих завдань, спрямованих на розвиток розумових здібностей, семовизначення, уяви, формування вольових якостей школяра. Прикладом можна вважати завдання на створення спонтанних вільних наочних образів і їх аналіз; створення графічних символів і оперування ними; зіставлення опису або творчого оповідання за зображеннями...

Формування регуляторних здібностей пов'язано з малюванням з натури та за зразком, поєднанні раціональних та художніх методів пізнання. Такий рисунок розвиває конструктивне мислення, уміння самостійно працювати за зразком та планом.

Дитині з холеричними рисами темпераменту також притаманні емоційні й активні нахили. Вона схильна до творчої художньої діяльності, допитлива, потребує самовдосконалення. Але нейротизм і рухомість психічних процесів зумовлює неврівноваженість і завищену самооцінку холерика. Вже зазначені завдання і задачі з реалістичного малювання, що спрямовані на формування пізнавальної самостійності, допоможуть сформувати довільну внутрішню увагу школяра, вміння стримувати зайві асоціації в процесі пізнання. У деяких випадках доцільно знижувати гіперактивність холерика спеціальними завданнями на відображення внутрішнього психічного стану дитини, вміння до самовизначення, самооцінки.

Диференційний підхід до учнів з меланхолічним темпераментом потребує насамперед урахування їх швидкої втомлюваності, схильності до самопоглиблення і песимізму. Такі діти мають інтерес до відображення в малюнках індивідуальних символів. Ураховуючи відлюдність меланхоліка, вихователю доцільно звернути увагу на його образотворчу діяльність як на важливий засіб діагностування психічного і розумового стану. За умов підтримки, оптимістичної тематики, достатнього часу на виконання, образотворча діяльність має терапевтичну, гармонізуючу роль, але потребує кваліфікованого керівництва і групових форм роботи. Для корекції слабих нервово-психічних процесів меланхоліка вихователю слід застосувати ігрові завдання з рисунка. Саме вони здатні підтримати і розвинути інтерес дитини до художньо-образної діяльності, художніх методів пізнання. Це дає змогу запропонувати школярам систему самостійних завдань, що спрямовані на рисунок з природи і моделювання. Такі види образотворчої діяльності здатні формувати волюві, врівноважені, самостійні риси характеру, збуджувати інтерес до зовнішніх зв'язків зі світом.

Дитина флегматичного темпераменту відрізняється повільністю та інертністю розумових і фізичних дій. Її образотворча діяльність потребує більше часу, зазнає багато перетворень. Малюючи з природи, флегматик неодмінно прагне до розкриття суб'єктивного ставлення до зображуваного. Емоційна насиченість завдань, спрямованість на швидкий рисунок /накидки, замальовки.../ – головні умови подолання інертності дітей-флегматиків. Важливо також виконувати завдання, які спрямовані на розвиток уяви. Такі завдання спираються на відображення та перетворення суб'єктивних

образів у візуальні, графічні моделі./візуалізацію, моделювання/. Процес переходу несвідомого /інтуїції/ у свідоме - складний і мало досліджений. Але психолого-педагогічні дослідження доводять, що розвиток саме цієї сфери зумовлює становлення пізнавальної ініціативи, мобільність розумових дій. Слід зауважити, що використання методів розвитку творчих здібностей засобами рисунка повинне спиратися на обгрунтоване теоретичне дослідження та практичний досвід. Великий інтерес викликає застосування методів "вільного асоціювання", "сполучення того, що не з'єднується", "реконструкції", співтворчості - "конвеер", "рисунок-конспект" та інші.

На підставі даних щодо сформованості пізнавальної сфери школяра, типу його нервової системи, стану здоров'я, вихователь може виділити декілька груп. Відповідно до відмінностей між дітьми і кількістю дітей у групах відбувається диференціація через групові або індивідуальні завдання зі сприйняття або малювання.

За змістом диференційовані завдання з рисунка поділяються:

- рисунок з натури, по пам'яті, за уявленням зображувально-го і виразного характеру, який сприяє становленню пізнавальної самостійності, естетичних і пізнавальних інтересів, вихованню вольових якостей та виконавських способів дій;
- рисунок за уявою символічного характеру, моделювання, які сприяють становленню пізнавальної ініціативності, пошуково-перетворювального індивідуального стилю мислення, творчих здібностей;
- інтегровані завдання з рисунка, що включають виконавські й творчі способи дій і сприяють становленню пізнавальної активності, адекватної "Я"-концепції, вміннями вільно оперувати значним обсягом знань, чуттєвим та раціональним досвідом.

Необхідно зазначити, що одноразове, епізодичне використання диференційованих завдань не приведе до істотних змін у розвитку пізнавальних здібностей дітей.

У процесі використання рисунка в позакласній роботі доцільно приділяти увагу різним формам співпраці і співтворчості учнів і вихователя, застосовувати індивідуальні, парні, групові, колективні форми образотворчої діяльності.